

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta (HE 133/2024 vp): Asia on saapunut sosiaali- ja terveysvaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten.

Lausunto

Asiasta on annettu seuraava lausunto:

- perustuslakivaliokunta PeVL 46/2024 vp

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Anu Kangasjärvi, sosiaali- ja terveysministeriö
- esittelijäneuvos Tapio Rätty, eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
- juristi Jeetu Metsälaakso, Kansaneläkelaitos
- tutkimuspäällikkö Paula Saikkonen, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- erityisasiantuntija Ellen Vogt, Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy
- toiminnanjohtaja Niina Puronurmi, Keliakialiitto ry
- erityisasiantuntija Anna Järvinen, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- professori (emeritus) Martti Färkkilä, Helsingin yliopisto

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi toimeentulotuesta annettua lakia.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa on kirjaus keliakiakorvauksen palauttamisesta alaikäisiä ja alemman tulotason aikuisia painottaen. Esityksessä ehdotetaan, että keliakiasta aiheutuvia ylimääräisiä ravintomenoja huomioitaisiin perustoimeentulotuen muina perusmenoina 25 eurolla kuukaudessa. Huomioiminen koskisi 16 vuotta täyttäneitä henkilöitä eli hei-

Valiokunnan mietintö StVM 23/2024 vp

tä, joilla ei ole mahdollista saada keliakian ja siitä aiheutuvan gluteenittoman ruokavalion noudattamisen perusteella alle 16-vuotiaan vammaistukea.

Lisäksi lakiin tehtäisiin eräitä teknisluonteisia muutoksia.

Esitys liittyy valtion vuoden 2025 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025 teknisluonteisia muutoksia koskevin osin. Keliakiasta aiheutuvien ylimääräisten ravintomenojen huomioon ottamista perustoimeentulotuessa koskeva säännös on tarkoitettu tulemaan voimaan kuitenkin vasta 1.2.2025.

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Esityksessä ehdotetaan, että diagnosoitua keliakiaa sairastavien 16 vuotta täyttäneiden ravintomenoja tuetaan toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 7 §:n mukaisesta perustoimeentulotuesta muina perusmenoina 25 eurolla kuukaudessa.

Keliakia on autoimmuunisairaus, jossa vehnän, ohran ja rukiin sisältämä gluteeni johtaa autovasta-aineiden kehittymiseen ja ohutsuolen limakalvovaurioon siihen perinnöllisesti alttiilla henkilöillä. Ohutsuolen limakalvovaurio johtaa ravinnon imeytymishäiriöihin ja altistaa ohutsuolen kasvaimille. Lisäksi hoitamattomaan keliakiaan liittyy lukuisia suolen ulkoisia oireita kuten osteoporoosi, nivelpaivat, infertiliteetti ja neurologiset oireet. Keliakiaan ei ole lääkettä, vaan keliakiaa hoidetaan noudattamalla gluteeniton ruokavaliota, jossa ei ole mukana kotimaisia viljoja kauraa lukuun ottamatta. Gluteeniton ruokavalio on kustannuksiltaan kalliimpi kuin tavallinen ruokavalio, mikä voi vaikuttaa hoitomyönteisyyteen.

Esityksen tavoitteena on toteuttaa osaltaan pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman kirjausta keliakiakorvauksen palauttamisesta alaikäisiä ja alemman tulotason aikuisia painottaen. Tavoitteena on helpottaa keliakiaa sairastavien pienituloisten, 16 vuotta täyttäneiden henkilöiden taloudellista tilannetta. Alle 16-vuotiailla keliakikoilla on mahdollisuus hakea toimeentulotukeen nähden ensisijaisena etuutena pidettävää alle 16-vuotiaan vammaistukea.

Esitys lisää perustoimeentulotuen menoja arviolta enintään noin 960 000 euroa vuodessa vuodesta 2026 lukien. Vuotta 2025 koskien lisäys on noin 800 000 euroa johtuen siitä, että voimaantulo voi täytäntöönpanoon tarvittavan ajan vuoksi koskea aikaisintaan oikeutta maaliskuun toimeentulotukeen. Puolet menon lisäyksestä on valtion rahoitusvastuulla ja puolet kuntien. Kuntien rahoitusosuus toteutuu viiveellä valtionosuusjärjestelmän kautta.

Jos henkilölle aiheutuu keliakiasta enemmän ylimääräisiä ravintomenoja kuin ehdotuksen mukainen 25 euroa, hän voi esityksen mukaan hakea ylimeneviin kustannuksiin yksilölliseen harkintaan perustuvaa täydentävää toimeentulotukea hyvinvointialueelta.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää esityksen tavoitetta tarkoituksenmukaisena ja kannattaa lakiehdotuksen hyväksymistä. Keliakiaan ei ole lääkettä, vaan keliakiaa hoidetaan noudatta-

Valiokunnan mietintö StVM 23/2024 vp

malla gluteenitonta ruokavaliota ja gluteenittomat tuotteet ovat tavanomaisia ruokatuotteita kalliimpia. Keliakiasta aiheutuvien lisäravintomenojen perusosasta erillinen huomioon ottaminen perustoimeentulotuessa parantaa 16 vuotta täyttäneiden keliakiaa sairastavien toimeentulotuen saajien taloudellista asemaa ja asettaa heidät taloudellisesti yhdenvertaisempaan asemaan sellaisten toimeentulotuen saajien, joille ei aiheudu sairaudesta johtuvia ylimääräisiä ravintomenoja, kanssa. Lisäksi muutos voi parantaa keliakiaa sairastavien toimeentulotuen saajien hoitomyönteisyyttä.

Hallituksen esityksessä vuoden 2025 talousarvion täydentämisestä (HE 191/2024 vp) on esitetty lisärahoitusta 520 000 euroa keliakian korvaamiseen perustoimeentulotuen kautta. Näin ollen rahoitus nousee yhteensä noin 1,5 milj. euroon vuodessa. Valiokunta ehdottaa täydentävän talousarvion johdosta muutettavaksi lakiehdotuksen 7 b §:n 2 momenttia niin, että gluteenittomien tuotteiden käyttämisestä perustoimeentulossa huomioitavia lisäkustannuksia korotetaan 25 eurosta 38 euroon, jotta lisäkustannukset vastaavat paremmin gluteenittoman tuotteiden käytöstä aiheutuvia kustannuksia. Muutos vähentää myös hyvinvointialueen vastuulle kuuluvan täydentävän toimeentulotuen tarvetta.

Toimeentulotuen perusosan määrä on sidottu kansaneläkeindeksiin. Muina perusmenoina huomioitavan ravintomenon euromäärää ei kuitenkaan ehdoteta esityksessä sidottavaksi indeksiin. Esityksen mukaan gluteenittomien tuotteiden hintakehitykseen vaikuttaa tuotantokustannusten lisäksi myös se, missä määrin gluteenittomat tuotteet yleistyvät ja niiden valmistajien välinen kilpailu lisääntyy. Näin ollen gluteenittomien tuotteiden hintakehitys ei esityksen mukaan välttämättä seuraisi valitun indeksin kehitystä. Valiokunta pitää tärkeänä, että gluteenittomien tuotteiden hintakehitystä seurataan ja arvioidaan tarvetta sitoa muina perusmenoina huomioitavien ravintomenojen euromäärä indeksiin.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on nostettu esille eri sairauksien yhdenvertainen kohtelu perustoimeentulotuen ravintomenojen arvioinnissa. Keliakiakorvaus poistettiin vammaisetuslaista vuoden 2016 alusta voimaan tulleella lainmuutoksella (1452/2015, HE 50/2015 vp). Tausalla oli valtion talouden tasapainottamisen lisäksi eri sairauksien yhdenvertaisuuteen liittyvät syyt. Myös muiden ruoka-aineallergiaa sairastavan ravintokustannukset voivat nousta korkeammiksi kuin allergiaa sairastamattomien. Keliakiaa tai ruoka-aineallergiaa sairastava voi rakentaa ruokavalionsa myös siten, ettei vältettäviä ruoka-aineita korvata kalliimmilla, vaan tarvittavat ravintoaineet saada muista ruoka-aineista. Näin ollen tuolloin ei pidetty yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmattomana, että yhtä sairautta sairastavat saivat korvausta ruokavalion noudattamiseksi, koska on myös muita sairauksia, joissa ruokavalion noudattaminen on välttämätöntä.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan (PeVL 46/2024 vp) tarkastellut nyt käsiteltävänä olevaa esitystä perustuslain 6 §:ssä turvatun yhdenvertaisuuden ja oikeutta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon koskevan perustuslain 19 §:n 1 momentin kannalta. Perustuslakivaliokunnan mielestä ehdotetun keliakiasta aiheutuvien ravintomenojen huomioimisen perustoimeentulotuen muina perusmenoina merkitsemälle erilaiselle kohtelulle on hyväksyttävät perusteet, eikä ehdotettu sääntely ole myöskään erilaisen kohtelun oikeasuhtaisuuden kannalta ongelmallista. Perustuslakivaliokunta painottaa, että perustuslain 6 §:ssä yhdenvertaisuudesta säädetty ei lähtökohtaisesti edellytä, että uusien kohdennettujen tai rajattujen julkisten tukijärjestelyjen

Valiokunnan mietintö StVM 23/2024 vp

säättämisen yhteydessä olisi aina arvioitava erikseen, edellyttääkö yhdenvertaisuus vastaavaksi katsottavan tukijärjestelyn kohdistamista myös johonkin muuhun kohteeseen.

Valiokunta toteaa, että ehdotetun korotuksen jälkeenkin toimeentulotuen saajalle voi aiheutua keliakiasta enemmän ylimääräisiä ravintomenoja kuin valiokunnan ehdottama 38 euroa, jolloin hän voi hakea ylimeneviin kustannuksiin täydentävää toimeentulotukea hyvinvointialueelta. Täydentävän toimeentulotuen myöntäminen perustuu yksilölliseen harkintaan. Samoin, jos henkilöllä on muusta sairaudesta kuin keliakiasta johtuvia ylimääräisiä ravintomenoja, ne jäävät edelleen hyvinvointialueiden toimeenpanemaan täydentävään toimeentulotukeen otettavaksi huomioon tarpeellisen suuruisina yksilölliseen harkintaan perustuen. Valiokunta pitää tärkeänä, että hyvinvointialueilla olisi mahdollisimman yhteneväiset perusteet erikoisruokavalioista syntyvien ylimääräisten kulujen korvaamiseksi. Lisäksi hallitusohjelman mukaisessa toimeentulotuen kokonaisuudistuksessa tulee valiokunnan näkemyksen mukaan arvioida tarpeellisen suuruisen terveydenhuoltomenojen ja sairauden hoitoon kohdistuvien tavallista suurempien ravintomenojen huomioon ottamista perustoimeentulotuessa nyt esitettyä laajempänä kokonaisuutena.

Valiokunta toteaa lopuksi, että kaikilla pienituloisilla keliakiaa sairastavilla ei ole oikeutta toimeentulotukeen. Toimeentulotuen ulkopuolelle jäävät usein esimerkiksi opiskelijat, pientä eläkettä saavat, pienipalkkaiset ja vanhempainvapaalla olevat. Valiokunta pitää tärkeänä, että jatkovalmistelussa selvitetään, miten tuetaan myös toimeentulotuen ulkopuolelle jäävien pienituloisten keliakikoiden yhdenvertaisia taloudellisia mahdollisuuksia noudattaen gluteenitonta ruokavaliota.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muutettuna hallituksen esitykseen HE 133/2024 vp sisältyvän lakiehdotuksen. (Valiokunnan muutosehdotus)

Valiokunnan muutosehdotus

Laki

toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan toimeentulotuesta annetun lain (1412/1997) 7 a §:n 2 momentin ruotsinkielinen sanamuoto, 10 §:n 1 momentin 2 kohta ja 27 b §:n 5 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 7 a §:n 2 momentin ruotsinkielinen sanamuoto laissa 1242/2023 sekä 10 §:n 1 momentin 2 kohta ja 27 b §:n 5 momentti laissa 1023/2022, sekä

Valiokunnan mietintö StVM 23/2024 vp

lisätään 7 b §:ään, sellaisena kuin se on laissa 1023/2022, uusi 2 momentti, jolloin nykyinen 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, seuraavasti:

7 b §

Terveystoimenpiteiden ja muiden menojen

Keliakiaa sairastavan 16 vuotta täyttäneen henkilön osalta muina perusmenoina otetaan lisäksi huomioon 38 euroa kuukaudessa keliakiasta johtuvien ylimääräisten ravintomenojen kattamiseksi.

10 §

Alennettu perusosa

Sellaisen henkilön perusosan suuruutta voidaan alentaa enintään 20 prosenttia, jonka toimeentulotuen tarve aiheutuu siitä, että:

2) kotoutumisen edistämisestä annetussa laissa (681/2023) tarkoitettu maahanmuuttaja on ilman perusteltua syytä kieltäytynyt kotoutumissuunnitelman tai monialaisen kotoutumissuunnitelman laatimisesta tai osallistumasta kotoutumissuunnitelmassa tai monialaisessa kotoutumissuunnitelmassa yksilöidysti sovittuihin, työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin taikka jos hän on laiminlyönnillään aiheuttanut sen, ettei kotoutumissuunnitelmaa tai monialaista kotoutumissuunnitelmaa ole voitu laatia;

27 b §

Perustoimeentulotuen kattamiseksi Kansaneläkelaitokselle suoritettavat ennakot ja niiden vahvistaminen sekä maksaminen

Mitä tässä pykälässä säädetään perustoimeentulotuen kattamiseksi Kansaneläkelaitokselle suoritettavista ennakoista ja niiden maksamisesta, sovelletaan myös maksettaessa valtion korvausta Kansaneläkelaitokselle kotoutumisen edistämisestä annetun lain 59 ja 63 §:n perusteella. Tässä momentissa tarkoitettu tammikuun ennakko maksetaan kuitenkin tammikuun ensimmäisenä arkipäivänä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 . Sen 7 b §:n 2 momentti tulee kuitenkin voimaan vasta 1 päivänä helmikuuta 2025.

Tämän lain 7 b §:n 2 momenttia ei sovelleta toimeentulotukea koskevaan hakemukseen, joka koskee aikaa ennen 1 päivää maaliskuuta 2025.

Valiokunnan mietintö StVM 23/2024 vp

Helsingissä 28.11.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

jäsen, tilapäinen puheenjohtaja Maaret Castrén kok
jäsen Kim Berg sd
jäsen Bella Forsgrén vihr
jäsen Hanna-Leena Mattila kesk
jäsen Ville Merinen sd
jäsen Ilmari Nurminen sd
jäsen Aino-Kaisa Pekonen vas
jäsen Minna Reijonen ps
jäsen Anne Rintamäki ps
jäsen Päivi Räsänen kd
jäsen Pia Sillanpää ps
jäsen Markku Siponen kesk
jäsen Oskari Valtola kok
jäsen Henrik Wickström r
jäsen Ville Väyrynen kok
varajäsen Suna Kymäläinen sd

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Sanna Pekkarinen